

3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС. СІМЕЙНЕ ПРАВО. ТРУДОВЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.9

Мар'яна Вербіцька,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету

Владислав Вакіряк,

студент магістратури
Тернопільського національного
економічного університету

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СУТНОСТІ КОРПОРАТИВНОГО СПОРУ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ЙОГО ПРЕДМЕТНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Досліджено, що на сучасному етапі розвитку ринкової економіки в нашій державі триває тенденція організації підприємницької діяльності у формі господарських товариств, у результаті чого активно розвиваються корпоративні правовідносини та корпоративне законодавство. Одним із найважливіших кроків законодавця у цій сфері, зокрема, стало прийняття Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Однак водночас між учасниками господарських товариств виникають різного роду розбіжності, суперечки відносно діяльності товариства, розподілу прибутків тощо.

Здійснено теоретико-методологічне обґрунтування сутності та особливостей корпоративного спору, та критеріїв предметної юрисдикції.

Ключові слова: корпоративні права, корпоративні відносини, корпоративні спори, трудові спори предметна юрисдикція корпоративних спорів, підприємницькі товариства, юридичні особи, господарські суди, апеляційні суди, третейські суди.

Рис.: 1; бібл.: 9.

Вербицкая М., Вакиряк В.

Теоретико-методологическое обоснование сущности корпоративных споров и особенности его предметной юрисдикции

Исследовано, что на современном этапе развития рыночной экономики в нашем государстве продолжается тенденция организации предпринимательской деятельности в формехозяйственных обществ, в результате чего активноразвиваются корпоративные правоотношения и корпоративное законодательство. Одним из важнейших шагов законодателя в данной сфере, в частности, стало принятие Закона Украины «Об обществах с ограниченной и дополнительной ответственностью».

Однако в то же время между участниками хозяйственных обществ возникают разного рода расхожденья, спора относительно деятельности общества, распределения прибылей и тому подобное.

Осуществлено теоретико-методологическое обоснование сущности и особенностей корпоративного спора и критериев предметной юрисдикции.

Ключевые слова: корпоративные права, корпоративные отношения, корпоративные споры, трудовые споры, предметная юрисдикция корпоративных споров, предпринимательские общества, юридические лица, хозяйственные суды, апелляционные суды, третейские суды.

Verbitska M., Vakiriak V.

Theoretical and methodological substantiation of the essence of corporate dispute and the peculiarities of its jurisdiction

The trend to the emergence of the significant quantity of business entities and, as a result, active development of corporate legal relationships is observed on the modern stage of the legal development of the market economy. As a result of activity, there arise different discrepancies, disputes concerning the activity of the entity between participants of the business entities. Thus, it is clear that the interests and rights of the representatives of the corporate dispute at their consideration in the economic court should be studied in the context of corporate legal relationships. Theoretic and methodological substantiation of the essence and peculiarities of the corporate dispute and criteria of jurisdiction is carried out in the article.

Part 1 of Article 167 of the Commercial Code of Ukraine stipulates that corporate rights are the rights of a person whose share is determined in the statutory fund (property) of an economic organization, which includes the power to participate in the management of an economic organization, obtaining a certain share of profit (dividends) of the organization and assets in case of liquidation of the latter in accordance with the law, as well as other powers stipulated by law and statutory documents. Consequently, corporate relations are related to the implementation of corporate rights, determined by the corresponding share in the authorized fund.

Corporate relations arise, change and cease on corporate rights from the moment of the state registration of a limited liability company, and in its subject composition are those that arise between an economic partnership and its participant (founder), including a participant who left, as well as between the participants (founders) of business associations, which are related to the creation, operation, management and termination of the activity of this company (except labor).

It is set up that the specificity of this type of dispute is due to the fact that they require qualifications, experience and relevant knowledge in the area of corporate law, as well as in the context of other related areas of law.

Corporate disputes are a separate kind of dispute, therefore it is not expedient to identify corporate disputes with other disputes of society, which, although they result from their direct activities, but are not corporate.

Keywords: corporate right, corporate relations, corporate disputes, labor disputes, jurisdiction of corporate disputes, enterprise societies business entities, legal entities, economic courts, appellate courts, arbitration courts.

Постановка проблеми. Особливого значення в сучасних ринкових умовах набуває розвиток корпоративних відносин, оскільки на сьогодні щодо жодного із видів суспільних відносин немає такої кількості визначень, поглядів та дискусій, як до корпоративних правовідносин і, відповідно, їхніх елементів – суб'єктивних корпоративних прав.

Коло суспільних відносин, які за своїм предметом вважаються корпоративними, виникло в зв'язку з реформуванням економіки України, інтенсивним розвитком ринкових відносин, появою різноманітних форм господарювання, значний відсоток яких становлять саме господарські товариства, а також наведенням в основних нормативних актах основоположних прав і свобод людини; прав на створення юридичної особи; прав на зайняття підприємницькою діяльністю шляхом створення різного виду юридичних осіб тощо [8, с. 9–11].

Так, частиною 1 ст. 167 Господарського кодексу України визначено, що корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правочинності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правочинності, передбачені законом та статутними документами.

Отже, корпоративними є відносини, пов'язані з реалізацією корпоративних прав, визначених відповідною часткою у статутному фонді [1].

Особливо гострими є наукові диспути стосовно розуміння особливостей та сутності корпоративного спору, який виникає між учасниками господарських товариств, та які сьогодні займають чільне місце серед справ, які розглядають господарські суди України

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вищевказану проблематику розглядали такі вчені: В. А. Васльєва, Г. О. Вронська, Н. С. Глузь, О. В. Дзера, І. Р. Калаур, Г. В. Кашаніна, В. М. Кравчук, В. В. Луць, Р. Б. Сивий, І. В. Спасибо-Фатєєва та інші.

Мета статті. Мета дослідження полягає саме у теоретико-методологічному обґрунтуванні сутності, особливостей корпоративного спору та його підвідомчості, науково-теоретичному вивченні правової природи вирішення корпоративних спорів у господарському процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спостерігаємо, що актуальність питання щодо корпоративного законодавства, особливостей корпоративного управління і корпоративного права загалом, викликають дедалі більший інтерес у суспільстві. Саме тому права та законні інтереси учасників корпоративного спору, які вони прагнуть захистити в суді, не існують відокремлено, а входять у склад певних матеріальних правовідносин, які називають корпоративними правовідносинами.

Що ж таке «корпоративний спір»? Та які його основні характерні особливості?

Термін «корпоративний спір» використовується в судовій практиці давно, водночас як особливості самого поняття, так і межі його застосування чітко не визначені ні в законодавстві, ні в правовій доктрині. Тому для кращого розуміння сутності та особливостей корпоративного спору, необхідно дати визначення цього поняття.

Корпоративні спори також визначають як внутрішні проблеми підприємства, що виникають через розбіжності між учасниками ділових відносин: акціонерами, засновниками, керівництвом і т.п. у питаннях створення юридичної особи, управління та участі.

Пропонують трактування корпоративного спору, за яким – це спір між юридичною особою та її учасниками (засновниками, акціонерами, членами), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи, пов'язаними із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності такої особи, крім трудових спорів [4, с. 255].

Обґрунтовуючи зміст цього поняття, необхідно акцентувати увагу й на тому, що корпоративний спір можна визначити і як розбіжності (суперечки) між акціонерами (інвесторами) і менеджерами, суспільства у зв'язку з порушенням прав акціонерів, які приводять або можуть привести до позовів стосовно товариства, що контролює акціонера або керівників щодо рішень, які приймаються ними, дострокового припинення повноважень органів управління, істотної зміни у складі акціонерів [4, с. 255–256]. Поняття корпоративного спору слід відштовхуватись від сутності визначення «корпорація», що за своєю природою пов'язане з виокремленням власності від поточного процесу управління. Мається на увазі ситуація, коли власники не управляють своєю власністю і можуть судити про стан справ на підприємстві тільки за інформацією, яку отримують від менеджерів, спираючись на рівень виплачуваних дивідендів або курсову вартість акцій на ринку цінних паперів [3].

Розглядаючи зміст поняття корпоративного спору, перш за все, необхідно виокремити його основні ознаки, які тотожні з ознаками будь-якого правового спору.

Згідно з дослідженнями О. В. Бринцева основні ознаки правового спору такі:

- існування або припущення про існування матеріальних правовідносин між учасниками спору;
- характер взаємного становища сторін спору;
- наявність суб'єктивного інтересу учасників;
- ознака практичної цінності поняття [2, с. 34–45].

Відповідно до першої ознаки корпоративних спорів наявність матеріальних правовідносин між суб'єктами корпоративного спору не обов'язкова, оскільки спір між ними може виникати навіть, коли одна із сторін припускає існування між ними матеріальних правовідносин.

Характеризуючи наступну ознаку корпоративного спору доцільним буде звернути увагу на те, що, на відміну від суб'єктивного права, яке існує або існування якого припускається, корпоративний спір завжди реальний. Звідси випливає, що передумовою корпоративного спору є не тільки припущення про існування корпоративних відносин, а й припущення про стан порушення суб'єктивного корпоративного права.

В юридичній літературі наводиться трактування правового спору, за яким попереднім може бути навіть конфлікт між особами, які перебувають у підпорядкуванні. Проте таке твердження не може бути застосоване до тлумачення сутності корпоративного спору, оскільки основою такого є відносини між учасниками господарського товариства та саме господарське товариство, а не особливості підпорядкування осіб. Відтак спору, що виникає між вищезазначеними суб'єктами, притаманний приватноправовий, а не публічноправовий характер відносин [7, с. 411]. Тому спір наявний, оскільки жоден з його учасників не

може одноособово своєю владою його ліквідувати та здійснити свою волю бажаним чином. Така ознака корпоративного спору характеризується як юридична рівність сторін.

Важливим аспектом чіткого врегулювання корпоративного спору є налагоджена система правового регулювання корпоративних відносин та, відповідно, динаміка законодавчих реформ у площині корпоративного права даного різновиду спорів. Однак слід констатувати той факт, що на сьогодні система є недостатньо відпрацьованою та налагодженою, та існує чимало проблем щодо чинного законодавчого регулювання як корпоративних спорів, так і корпоративного права загалом [6].

Отже, касаційний перегляд корпоративних спорів, здійснюється Верховним Судом, згідно із частиною 4 ст. 236 ГПК України, при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках Верховного Суду) [7].

До найбільш поширених категорій корпоративних справ, що розглядаються ВСУ, належить такі:

- оскарження рішень загальних зборів учасників товариств, органів управління;
- визнання недійсними установчих документів, внесення змін до них;
- пов'язані з діяльністю органів управління товариства;
- пов'язані з правами на акції, частку у статутному капіталі;
- визнання недійсними господарських договорів, пов'язаних з реалізацією корпоративних прав;
- внесення змін у реєстр акціонерів та оскарження дій реєстратора;
- відшкодування збитків, завданих господарському товариству його посадовою особою (похідні позови) [5].

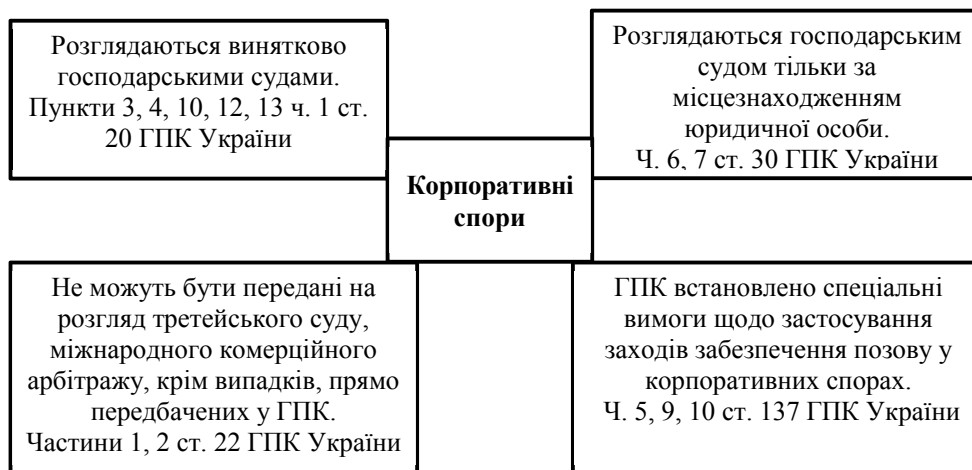

Рис. 1. Процесуальні особливості розгляду корпоративних спорів

З огляду на зміни у законодавстві та поетапне набуття чинності окремими законодавчими актами України господарським судам під час розгляду корпоративних спорів потрібно застосовувати норми матеріального та процесуального права за правилом їх дії у часі:

- норми матеріального права, які діяли на момент виникнення спірних правовідносин;
- норми процесуального закону, чинні на час вчинення відповідних процесуальних дій.

Аналізуючи основні положення ст. 88, 143 ЦК України, ст. 88, 167 ГК України, ст. 10 Закону України від 19 вересня 1991 року № 1576-ХІІ «Про господарські товариства», очевидно, що усі корпоративні права, які належать господарським товариствам визначаються законом і статутними (установчими) документами.

Водночас необхідно пам'ятати, що корпоративні відносини виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав саме із моменту державної реєстрації товариства з обмеженою відповідальністю, а за своїм суб'єктним складом є такими, що виникають між господарським товариством та його учасником (засновником), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками) господарських товариств, що пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства (крім трудових).

Тому при визначенні юрисдикції справ цієї категорії судам необхідно керуватися поняттям корпоративних прав, визначеним частиною першою статті 167 ГК України, де окреслено корпоративні права як права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правочинності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивиден-

дів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правочинності, передбачені законом та статутними документами. Під корпоративними відносинами маються на увазі відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав.

Висновки. Отже, враховуючи усе вищевикладене, можна зробити висновок, що корпоративні правовідносини – доволі складне за змістом юридичне поняття, оскільки із розвитком корпоративних відносин у сучасних ринкових умовах воно набуває нового значення, і на сьогодні жоден із видів суспільних відносин не має такої кількості визначень, поглядів та дискусій як корпоративні правовідносини і, відповідно, їх елементи – суб'єктивні корпоративні права.

Як було вже згадано попередньо, між суб'єктами корпоративного права – учасниками господарських товариств – можуть виникати суперечки, які стосуються діяльності підприємства. Такі корпоративні спори розглядаються, як правовідносини учасників або засновників підприємства, які у процесі досудового або судового порядку можуть виникати, змінюватись та припинятись, та які неодмінно розглядають у контексті корпоративних правовідносин.

Специфіка цього виду спорів зумовлюється тим, що вони потребують кваліфікованості, досвіду і відповідних знань у площині корпоративного права, а також в розрізі інших суміжних областей права.

Корпоративні спори є відокремленим різновидом спорів, тому не є доцільним ототожнювати корпоративні спори з іншими спорами суспільства, які хоч і витікають з їх безпосередньої діяльності, проте не є корпоративними.

Підводячи підсумок відносно предметної юрисдикції корпоративних спорів, необхідно акцентувати увагу, що для визначення необхідно враховувати саме правову суть спірних правовідносин. Коректність рішення про юрисдикцію спору залежить від правильного визначення галузевої приналежності правових норм, на які посилаються сторони спору.

Список використаних джерел

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення: 21.04.2019).
2. Бринцев О. В. Сутність правових спорів у сфері підприємництва та способи їх вирішення : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2001. 228 с.
3. Кузнєцова Н. С. Поняття, ознаки і класифікація корпоративних спорів. URL: <http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=133> (дата звернення: 21.04.2019).
4. Смітюх А. В. Корпоративне право у схемах : навчальний посібник. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2017. 322 с.
5. Вронська Г. Корпоративні спори – актуальні питання практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду, мультимедійна презентація. 2018.
6. Вищий господарський суд України. Вирішення корпоративних спорів: проблемні питання та особливості розгляду деяких категорій справ господарськими судами. URL: <http://www.arbitr.gov.ua/news/1007/> (дата звернення: 21.04.2019).
7. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення: 22.04.2019).
8. Штефан М. Й. Цивільний процес : підручник. Київ : Ін Юре, 1997. 608 с.
9. Корпоративне право України : підручник / В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва [та ін.]; за заг. ред. В. В. Луця. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 384 с.

References

1. *Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Economic procedure Code of Ukraine]:* Zakon Ukrainy vid 06.11.1991 r. №1798 – XII. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> [in Ukrainian].
2. Bryntsev, O. V. (2001). *Sutnist pravovykh sporiv u sferi pidpriemnytstva ta sposoby yikh vyrishennia* : dys... kand. yuryd. nauk : 12.00.03. Kharkiv.
3. Kuznietsova, N. S. (2010). *Poniattia, oznaky i klasyfikatsiia korporatyvnykh sporiv*. Retrieved from www.legalweekly.com.ua/article/?uid=133 [in Ukrainian].
4. Smitiukh, A. V. (2017). *Korporatyvne pravo u skhemakh: navchalnyi posibnyk*. Odesa: Odeskyi natsionalnyi universytet imeni I. I. Mechnykova [in Ukrainian].
5. Vronska, H. (2015). *Korporatyvni spory – aktualni pytannia praktyky Kasatsiinoho hospodarskoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu*, multymediina prezentatsiia.

6. Vyshchyi hospodarskyi sud Ukrainy. *Vyrishennia korporatyvnykh sporiv: problemni pytannia ta osoblyvosti rozghliadu deiakyykh katehorii sprav hospodarskymy sudamy*. Retrieved from <http://www.arbitr.gov.ua/news/1007/> [in Ukrainian].
7. *Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 06.11.1991 r. № 1798 – XII*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> [in Ukrainian].
8. Shtefan, M. I. (1997). *Tsyvilnyi protses: Pidruchnyk*. Kharkiv: In Yure [in Ukrainian].
9. Luts, V. V., Vasylieva, V. A., Kibenko, O. R., Spasybo-Fatieieva, I. V. [ta in.] (2010). *Korporatyvne pravo Ukrainy : pidruchnyk*. Kyiv : Yurinkom Inter [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.06.2019.